

fejlődés továbbra is kimutatható. *Meg akarják védeni a kiváló címet.* Ehhez még további kitartó munkára van szükség.

A pályázati időszakban sok új olvasó került közelebb a könyvek világához. Mindehhez a könyvtár valamennyi munkatársának sok köze van, és várhatóan az lesz a következőkben is.

Páll Géza

a lapokban olvastuk

Információ és/vagy tájékoztatás?

Megjegyzések és javaslatok Kövendi Dénes gondolataihoz

A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás terminológiai rovatának minden munkatársa őszinte örömmel fogadta, hogy — nem „összebeszélve”, de nyilván nem is véletlenül — éppen abban az időben, amikor terminológiai rovatunk első cikkeit nyomdába adtuk, a *Könyvtáros* is terminológiai célzatú cikket közölt Kövendi Dénes tollából. *(Az információ és a tájékoztatás. Terminológiánk kialakításához. 1972. szept.)* Kiváltképpen örömnkre szolgált, hogy ez a cikk olyan problémát tűzött tollhegyre, amely saját terveinkben is az elsők között szerepelt, terminológiánk sürgősen tisztázandó kérdései között.

Előjáróban meg kell jegyeznünk, hogy Kövendi Dénes megállapításainak túlnyomó többségével teljesen egyetértünk. A TMT szerkesztése során is — többkevesebb következetességgel — igyekeztünk hasznosítani magyar nyelvünk kifejezőkészségét és gazdagságát, *megkülönböztetve az információt, illetve a tájékoztatás szavak jelentését.*

Amikor az alábbiakban mégis vitába szállunk a hivatkozott cikk néhány tézisével, akkor ezt elsősorban azért tesszük, hogy egyértelmű és mindenkit kielégítő megoldást találjunk a tájékoztatás- és a könyvtárügy e talán leggyakrabban használt kifejezéseinek értelmezésére, illetve fogalmainak kifejezésére, azok minden lehetséges összefüggésében.

Célszerűnek látszik, ha gondolatmenetünket az „információ” és a „tájékoztatás” kifejezések Kövendi által adott értelmezésének azokkal a részeivel kezdjük, ahol maradéktalanul egyetértünk a szerzővel. Ezek a következők:

a) Egyetértünk azzal, hogy az „információ” kifejezés *elsődleges jelentése (legáltalában a mi szakterületünkön) a megfogalmazott, sőt többnyire rögzített ismeret, adat, hír, tehát az információ az az „objektum”, amit a tájékoztatás közvetít.*

b) Abban sincs vita közöttünk, hogy a „tájékoztatás” kifejezés *folyamatot, tevékenységet jelent, amelynek során (bő-*

vebb értelemben) *az ismereteket információkká alakítják* és a megfelelő formában közlik, sőt éppenséggel közreadják. E tevékenység szűkebb, dokumentációs, illetve könyvtári értelmezésében a tájékoztatási tevékenység során gyűjtik, feldolgozzák, rendszerezik, tárolják, keresik és szolgáltatják (közreadják) az információkat.

Vajon egyetérthetünk-e azonban a fentiek alapján Kövendi Dénesnek azzal a kétségtelenül vonzóan egyszerű javaslatával, hogy ezek után nevezzük információnak „azt, amit közlünk” és tájékoztatásnak azt a folyamatot, „amelynek során az információkat közöljük”, végül pedig tájékoztatási rendszernek azt a rendszert, amely e folyamat céljaira szolgál? Erre csak akkor válaszolhatunk, ha közelebb-ről megvizsgáljuk ezeket a folyamatokat, illetve rendszereket.

A nemzetközi és a magyar szakirodalom egyaránt sokszor foglalkozott már a szóban forgó folyamatokkal, illetve rendszerekkel. Úgy véljük, a vita többé-kevésbé nyugvópontra jutott, és elméletben is, gyakorlatban is a legtöbb érdekeltegyetért azzal a felfogással, amely szerint az információk közvetítésére szolgáló folyamatok kommunikációs folyamatok, és ezek az „adótól” (a mi esetünkben többnyire szerzőtől, még pontosabban e szerző ismereteinek megfogalmazásától) a „vevőig” (a mi esetünkben az információk felhasználójáig, gyakran az olvasóig, még pontosabban az információknak általuk történő felhasználásáig, hasznosításáig) terjednek. E folyamat pedig nyilvánvalóan kétoldalú, *nem csak tájékoztatásból, hanem tájékozódásból is áll.* Az informatika tárgyról lezajlott viták során többen emeltünk szót éppen az ellen a veszélyes leszűkítés ellen, amely egyfelől a könyvtári és a dokumentációs folyamatoknál „kezdi” a vizsgálatot, nem törődve az információ keletkezésével, különösképpen pedig az ellen, hogy e szemlélet elhanyagolja a folyamat igen lényeges másik oldalát, a felhasználást,

hasznosítást, tehát a tájékozódást. Természetes, hogy a megfelelő rendszerek sem tájékoztatásra, hanem tájékoztatásra és tájékozódásra szolgálnak, tehát nem nevezhetők tájékoztatási rendszereknek.

Az igazság az, hogy némileg saját szakmánk, saját munkaterületünk bűvöletébe esünk, amikor a tájékoztatástól nem látjuk a tájékozódást, és amikor úgy véljük, hogy a tájékoztatás önmagában funkciója lehet valamely teljes rendszernek. A számítógépes és más rendszer szervezői, az üzemszervezők és ügyvitelszervezők, a szervezéstudományi szakirodalom művelői, szerzői, és még sok más olyan ember, aki *információs rendszerekkel* foglalkozik, korántsem csak azért állna értetlenül a mi „tájékoztatási rendszer” és „tájékoztatási folyamat” szakkifejezéseinkkel szemben, mert jobban szereti a ködös vagy tolvajnyelvi kifejezéseket (bár kétségtelen, hogy gyakran ez is előfordult), hanem elsősorban azért, mert számukra legalább olyan természetes az információs rendszer *tájékozódási rendszerként* való elfogadása, mint amilyen természetes számunkra a tájékoztatás vélt elsődlegessége.

Meg kell tehát találnunk az egységes szakkifejezést azon folyamatok és rendszerek megjelölésére, amelyek egyaránt magukba foglalják a tájékoztatást és a tájékozódást. E tekintetben pedig nem tudunk mást javasolni, mint az *információs folyamat*, illetve *információs rendszer* kifejezések használatát. Tisztában vagyunk azzal, hogy e terminológiával részben feladjuk ezt az előnyt, amit az „információ” kifejezés Kövendi Dénes által is javasolt „megtisztítása” jelentene, éppen magyar nyelvünk lehetőségeinek hasznosításával. Mégis, mivel a „tájékoztatási és tájékozódási folyamat” vagy a „tájékoztatási és tájékozódási rendszer” kifejezések feleslegesen bonyolultak lennének, továbbá mivel az előbbieken javasolt kifejezések — mi tagadás — polgárjogot nyertek, végül pedig mivel az „információ” szó ma már magyar nyelvünkön is mindenképpen többértelmű, ezt a meg-

oldást javasoljuk, természetesen csak a jelzett értelemben és anélkül, hogy elvetnők a Kövendi Dénes által is javasolt és általunk is gyakorolt megkülönböztetést. Egyben magunk is határozottan állást foglalunk az „információsrendszer” kifejezés és más hasonló nyilvánvaló bortságok ellen, bármilyen gyakran használnák is e kifejezéseket a gyakorlatban, tehát csak jelzőként lenne használatos javaslatunk értelmében a folyamatok vagy rendszerek megjelölésére.

Összefoglalva: javaslatunk lényege a következő:

a) A rögzített, közölt, közreadott ismeretet, adatot, hírt nevezzük *információnak*.

b) Az ismeretek rögzítésére és közlésére hivatott elsődleges vagy közvetítő folyamatokat nevezzük *tájékoztatási folyamatoknak*, az e folyamatok megvalósítására irányuló tevékenységet *tájékoztatási tevékenységnek* vagy egyszerűen *tájékoztatásnak* (ezért tehát tájékoztatási és nem információs intézményekben dolgozunk).

c) A tájékoztatási és tájékozódási folyamatokat egyaránt magába foglaló folyamatot nevezzük *információs folyamatnak*, azt a rendszert pedig, amelynek funkciója e folyamat végrehajtása, *információs rendszernek*.

Reméljük, hogy e javaslatainkkal — melyek nem elsősorban vitatják, hanem inkább *kiegészítik Kövendi Dénes terminológiai munkáját* — az olvasók többsége egyetért és nem lesz akadálya annak, hogy oktatási, szerkesztési, dokumentációs és egyéb terminológia-formáló tevékenységünkben valóban egyértelműen használjuk e kifejezéseket, illetve fejezzük ki a megfelelő fogalmakat, ami vég eredményben egész szakterületünkön is egységes szóhasználatot eredményezne.

Vajda Erik

(Tudományos és Műszaki Tájékoztatás)

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVHÓNAP országos megnyitója az idén Kaposvárott volt. A könyvhónap Somogy megyei eseményeire tetszetős meghívókat bocsátott közre a Kaposvári Megyei Könyvtár. A meghívók gazdag programról tanúskodnak. A mezőgazdaság különböző területeiről szóló falusi előadásokon kívül a megyei könyvtárban a Mezőgazdasági Kiadó szakkönyvkiállítását rendezett, és előadásokra is sor került, ezek témája: a világ mezőgazdaságának új útjai, a mezőgazdasági üzemszervezés változásai, a talajvédelem és az öntözés, a zöldségtermesztés, a kutya. Külön ki kell emelni a megye főhivatású és részfoglalkozású könyvtárosai részére tartott tájékoztatót, amely a megye élelmiszergazdaságának helyzetéről szólt, a megyei könyvtár igazgatója pedig a könyvtárosoknak és a népművelőknek a mezőgazdasági kultúra fejlesztésében játszott szerepéről beszélt.

Ipari tanulók a könyvtárban

Az elmúlt tanévben Budapesten a Ganz-MÁVAG Művelődési Központ művelődési szerződést kötött a 7-es és a 11-es szakmunkásképző intézettel. Ennek keretében az első osztályos ipari tanulók osztályfőnöki óráit több alkalommal a művelődési központhoz tartozó könyvtárban tartották. Mint *Egresi István* könyvtáros mondta: a könyvtárhasználat formáját, a könyvtár lehetőségeit, módszereit, szolgáltatásait igyekeztek ezeken az órákon megismertetni a diákokkal, számítva arra, hogy így közülük többen rendszeres látogatóikká és kölcsönzőkké válnak majd. Elvitték tehát a tanárok az ipari tanulókat tanítási időben a könyvtárba, a könyvekkel megrakott polcok közé, a könyvtárosok pedig bemutatták nekik „birodalmukat”. Az eredmény: a 7-es szakmunkásképző intézet 400 odavitt tanulója közül 100 beiratkozott a könyvtárba, ebből a százból most az új tanévben is tag maradt 54. A 11-esből meglátogatta a könyvtárt 109 diák, beiratkozott, 53, jelenleg is tag 20.

A mostani tanévben végigcsinálták ugyanezt az új első osztályosokkal, s a közülük beiratkozottakkal együtt a két intézetből összesen 159 rendszeresen kölcsönző tagja van pillanatnyilag az üzemi könyvtárnak. Megfigyelték azt is, hogy akik a múlt tanévben lettek a könyvtár tagjai, azok rendszeresen látogatni kezdték a művelődési központ író-olvasó találkozóit, filmekkel illusztrált irodalmi előadásait is. Mindezek ellenére helytelen lenne e néhány adatból általános érvényű igazságokra következtetni. Egyrészt mert nagyon kis csoportra vonatkoznak, másrészt mert nem mutatják a hatást, az eredményt, a további fejlődést azoknál, akik tagjai lettek a könyvtárnak. Nehéz is ezt számokkal kimutatni. A példa csupán arra jó, hogy lássuk: így is kedvet lehet csinálni a könyvtárba járáshoz. Ahelyett, hogy a módszert, a formát elemeznénk tovább, nézzük az ipari tanulókat, akiknek érdekében mindez történt.

A 11-es szakmunkásképző intézet öt diákjával; *Póka Ferenc*cel, *Papp Ernő*vel, *Szabó Bélával*, *Bedics Gyulával* és *Jámbor Csabával* ültem le beszélgetni. Hároman a múlt tanévben, ketten a jelenlegiben lettek egy-egy osztályfőnöki óra után a könyvtár tagjai. A mechanikai műszerésznek készülő *Papp Ernő* elmondta, hogy most, szeptember 4-én jött át először társaival együtt a könyvtárba, s még aznap be is iratkozott. Pesterzsébeten lakik, s az ottani vasas művelődési központ könyvtárának is tagja. Hét végén oda jár, mert a lakásához az van közelebb, egyéb napokon, tanítás után viszont

a Ganz-MÁVAG-ba, mert ez esik útba. Legtöbbször útleírásokat visz haza. *Miért éppen ezeket kedvelte meg?* Rákérdezéssel kiderült, hogy van egy 17 éves bátyja, szintén két könyvtár tagja, s kezdetben az ő általa kölcsönzött útleírásokat olvasta. Akkor szerette meg őket. *Papp Ernő* esete szerintem újabb példa annak a régi felismerésnek az igazolására, hogy a környezetnek, a családi körülményeknek erős hatásuk lehet az egyéni művelődésben.

Póka Ferenc gépszereelőnek készül, Törökbalintról jár be naponta Pestre, reggel fél hat és hat óra között kel. Általában délután kettő és három között ér haza. Mint mondta, főleg a vonaton olvas, meg néha vasárnap. Az állatokról szóló könyvek a kedvencei. Odahaza körülbelül félezer könyve van a családnak, az édesanya gyűjti őket, aki a Ganz-MÁVAG-ban darus. *Hogyan választja ki az olvasmányait?* — kérdeztem *Póka Ferenc*től. Elmondta, hogy nem író szerint választ, hanem beleolvas a könyvbe, s ha érdekesnek találja, végigolvassa. *Mennyit olvasott el az otthon levő félezernyi könyvből?* Körülbelül 35—40-et.

Így mondták el mind az öten, mióta olvasnak, mi érdekli őket. Megkérdeztem, mit olvastak legutóbb. *Póka Ferenc* *Jókai Anna A labda* című könyvét említette. Ez volt az első könyv, amit az írónőtől olvasott, véletlenül került a kezébe, de érdekli most már a többi is, amit *Jókai Anna* írt. *Szabó Béla Hunyadi József* nevét említette, *Jámbor Csaba* — mint elmondta — most hozott vissza két könyvet a könyvtárba. Az egyik *A halálraítélt megszökött*, a másik *A bűvös és* című fantasztikus regény. Ketten az öt közül hallgattak. *Ki olvasott még valamit a közelmúltban mai magyar íróktól?* — kérdeztem tőlük. Az említett *Jókai Annán* és *Hunyadi Józsefen* kívül más név nem hangzott el. Néhány másodpercig csendben ültünk egymással szemben. *Az iskolában ilyesmirel nincs szó?* — kérdeztem tovább. Elsőben még nincs — mondták. Hát kiről hallottak elsőben? *József Attilát* említették. Aztán mégis eszébe jutott egyiküknek egy novella, amit még elsőben olvastak az iskolában. *Emberavatás*, ez a címe. Pontosan elmondták, miről szól, de az öt közül egyikük sem tudta megmondani, ki írta. Csodálkoztam, hiszen beszélgetésünk kezdetén említették, hogy nemrég részt vettek egy író-olvasó találkozáson, amelyen *Sánta Ferenc* volt a vendég. Az *Emberavatás* írója.

Megkérdeztem, *olvas-e valamelyikük irodalmi folyóiratokat? Volt-e ilyenekről*

szó, amikor osztályfőnöki órán eljöttek a könyvtárba? Igen, említették a könyvtár bemutatásánál, hogy nyolcvan féle folyóirat is van, lehet őket olvasni. De egyikük sem olvas ilyen folyóiratokat. Milyen újságokat olvasnak? Említették a Tükör, az Ország-Világ az Élet és Tudomány és a Népszava című lapokat. Kérdeztem: mire emlékeznek például a Tükör vagy az Ország-Világ utóbbi számaiból? A folytatásos bűnügyi regényeket tudták csak konkrétan említeni.

Mind az öt ipari tanuló otthonában van televízió. A Deltát, a Parabolát, az esti filmeket szokták nézni. Megemlítettem a Nyitott könyv című műsort. Iserik, nézik, tetszett nekik az utóbbiak közül például a Csurka-műsor. Előfordult-e már hogy a műsorban látottak hatására olvastak el egy könyvet? Nem, de még egyikükönél sem fordult elő. És más műsorok hatására? Erre már sok példát soroltak, egyikük bevallotta: az Egri csillagokat is az után olvasta el, hogy látta a filmet, ugyanis amikor az általános iskolában kötelező volt, „kihagyta”. Az öt diák közül három hallgat rendszeresen rádiót, egy a Szabó családot és tánczenét, egy csak tánczenét, a harmadik az egyik közelmúltban sugárzott rádiójátékot is említette, de nem tudta a címét sem, és azt sem, hogy ki írta. Viszont nagyjából sikerült elmondania a tartalmát.

Ismét a könyvtárra kérdeztem rá. Vitek-e már ki onnan az iskolában tanultakkal kapcsolatos könyveket? Olyat még nem, de szorgalmi feladathoz írtak már ki adatokat a könyvtárban. Keplerről szóló adatokat. Megkérték-e már valamilyen segítségre a könyvtárosokat? Igen, éppen Keplerről kapcsolatban kértek; mutassák meg hol, mely könyvekben van róla szó. Másra még nem.

„Nem kizárólag a művelődési otthonok az ifjúság művelődését irányító, ahhoz lehetőséget nyújtó intézmények. Ott vannak például a könyvtárak is” — olvas-

tam a közelmúltban egy cikkben. Számos közművelődéssel foglalkozó cikkből, tanulmányból idézhetnék még, amelyekben ilyen vagy olyan művelődési feladatok megoldásának módját latolgatva ugyancsak a könyvtárak jutnak a szerzők eszébe. Persze ez nem véletlen, hiszen tudjuk, hogy a könyv még sokáig az ismeretszerzés, az önművelés egyik nagyon fontos — ha nem a legfontosabb — eszköze marad. Egyre több felmérés készül, különböző társadalmi rétegek, korosztályok olvasási szokásait vizsgálják a szakemberek. Az adatok aztán mutatják az elért eredményeket, de a hiányosságokat is. Megtudható belőlük például, hogy a 14 évesek közül még 600 ezren látogatják hazánkban rendszeresen a könyvtárakat, a 15—19 évesek közül már csak 340 ezren, s ez a szám az évek előrehaladtával egyre csökken. Mire elérünk a 25—29 éves korosztály adataihoz, láthatjuk, hogy közülük mindössze 97 ezren állandó kölcsönzői a könyvtáraknak.

Az önkényesen kiragadott statisztikai adatok egy kissé persze mindig egyoldalúak, a fentiek azonban mégis jeleznek bizonyos, örvendetesnek sajnos nem mondható tendenciát. A felmérésekből kiolvasható tennivalókat a különféle művelődési szerveknek, valamint a könyvtáraknak és az iskoláknak együttesen kell elvégezniük. Többet kell tenni az olvasás megszerettetéséért még a diákkorban. Általában az ilyen kijelentések után szokták feltenni a kérdést: hogyan? A kérdés jogos. A fentieket azért mondtam el, mert ez is egyik válasz lehet a sok közül. A Ganz-MÁVAG-osok egy olyan formát próbáltak, amelyben együtt van, közösen tesz valamit az ember, az iskola, a könyvtár és a művelődési központ.

M á t y á s I s t v á n

(Elhangzott a Kossuth Rádióban 1972. november 19-én, 15 óra 50 perckor.)

Hoos Elvira ex librise